

INOVACE PROJEKTU POSTGRADUÁLNÍHO DOKTORANDSKÉHO STUDIA V OBORU PEDAGOGIKA A SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

ZDENĚK KALHOUS

První ročník doktorandského studia v oborech pedagogika a speciální pedagogika byl zahájen po schválení akreditační komisí na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v roce 1991. Jeho program byl koncipován na základě Pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR k postgraduálnímu studiu (ze dne 4. července 1991) a zkušeností z aspirantského studia uváděných oborů na Univerzitě Palackého v Olomouci a na Masarykově univerzitě v Brně.

Po sedmileté analýze zkušeností vyplynulo, že vypracovaný program v nedostatečné míře reaguje na současné požadavky vědeckého pracovníka v oboru, málo respektuje jeho odborné individuální předpoklady a profesionální zaměření. Jedná se především:

1. o filozofické základy oboru,
2. o zvýšený důraz na metodologii pedagogiky, resp. metodologii speciální pedagogiky, které vytvářejí základní předpoklady pro schopnost doktoranda pracovat na výzkumech a veškerých vědeckých pracích,
3. o nutnost ovládnout minimálně jeden světový jazyk (důraz je kladen na jazyk anglický) na kvalitní úrovni, která by doktorandovi umožňovala odbornou komunikaci na jakékoliv úrovni. Znalost druhého světového jazyka v pasivní rovině doktorand prokáže publikováním odborné statě v tomto jazyce v zahraničním periodiku,
4. klást ve zvýšené míře důraz v průběhu studia včetně rigorózní zkoušky na pedagogické kategorie, ke kterým konverguje vědeckoodborné zaměření doktoranda,
5. vyžadovat od studenta v daleko větší míře publikační činnost v odborných národních i cizích periodikách (sbornících) označených mezinárodním kódem,
6. požadovat několikeré aktivní vystoupení na mezinárodních konferencích, a to i v zahraničí,
7. o záměrné začlenění doktorandů do právě se realizujících výzkumných projektů školícího pracoviště,

8. dle možnosti školicího pracoviště posílat doktorandy (především interní) na odborné stáže do zahraničí.

Tuto reflexi v podstatě potvrzuje i prof. J. Průcha (1996), který upozorňuje, že v zahraničí pro doktorandské studium pedagogiky je výběrové řízení mnohem náročnější. Jako příklad uvádí Finsko, kde uchazeči musí předkládat vypracované výzkumné projekty. Do doktorandského studia pedagogiky je zařazena náročná příprava v oblasti výzkumné metodologie, včetně studia vybraných vědeckých monografií, které konvergují k profesnímu zaměření studenta.

Dále J. Průcha upozorňuje, že studium není vymezeno podle ročníků, ale kreditním systémem, který studentům umožňuje volit vlastní tempo studia. V našem programu volba osobního tempa je vymezena značnou tolerancí doby trvání studia, u interního 3 - 5 let, u externího až do 7 roků. V každém případě zpracovat studijní program postgraduálního doktorandského studia v oboru pedagogika (speciální pedagogika) na základě kreditního systému není myšlenka špatná, a to nejenom ve vztahu k vlastnímu studijnímu tempu doktoranda.

Cílem inovovaného učebního plánu je dosáhnout nejen jeho proporcionální vyváženosti, ale i obsahové variability a strukturální flexibility dovolující volbu studijní cesty na základě individuálních dispozic a specializačních aspirací účastníků studia. Snaží se o upřesnění povinností doktorandů, harmonogramu studia, průběhových etap interního studia a o zdokonalení informačního systému v rámci doktorandského studia. Program stanovuje předpoklady pro postgraduální doktorandské studium.

- a) Získání titulu magistr (nebo PhDr., RNDr., eventuálně PaedDr.) v oboru pedagogika, speciální pedagogika nebo v oboru učitelství či vychovatelství. Dále pak také vysokoškolská učitelská kvalifikace získaná doplňujícím pedagogickým studiem.
- b) Předpoklad pro vědeckou práci doložený účastí na výzkumu, aktivními vystoupeními na vědeckých národních i mezinárodních konferencích, odbornou publikační činností apod.
- c) Úspěšné vykonání přijímací zkoušky.

Uchazeči jsou ke studiu přijímáni na základě výběrového řízení, které probíhá obvykle ve dvou etapách. Přijímací komise posoudí předložené materiály,

včetně vyžádaného osobního projektu doktorandského studia uchazeče a k ústnímu výběrovému řízení pozve pouze ty uchazeče, kteří splňují podmínky pro přijetí. Při vstupní zkoušce se vždy přihlíží k výsledkům předchozího studia, publikační činnosti, k vypracovanému projektu a praxi v oboru. Uchazečům jsou kladeny otázky zjišťující úroveň znalostí, orientaci v oboru a odborné literatuře. Dále u zájemců, kteří jsou absolventy některého učitelského oboru, vychovatelství s titulem magistr a vysokoškolské učitelské kvalifikace získané doplňujícím pedagogickým studiem přijímací komise zpravidla navrhuje oborové radě přijetí za podmínky rozšíření studia o některé další pedagogické disciplíny, eventuálně o vybrané hraniční disciplíny pedagogiky.

Určuje předměty odborného základu:

- 2 cizí jazyky (angličtina, němčina, francouzština, ruština, španělština), jak bylo sděleno výše
- filozofie výchovy a vzdělávání (garantem disciplíny je doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc. a Dr. et PhDr. Helena Grecmanová)
- metodologie pedagogiky, resp. metodologie speciální pedagogiky (doc. PhDr. Miroslav Chráska, CSc.)
- pedagogická psychologie, pro obor speciální pedagogika patopsychologie (prof. PhDr. Jarmila Kolučová, DrSc.)

Následně je v inovovaném studijním programu vytipováno 60 výběrových okruhů pro obor pedagogika a 58 okruhů pro speciální pedagogiku, včetně stanoveného garanta. Doktorand z navržených okruhů spolu se svým školitelem vybírá pět okruhů, konvergujících k jeho odbornému a vědeckému zaměření. Poté podle časového harmonogramu vykoná u stanovených garantů zkoušky. Pro orientaci uvádím 10 okruhů pro každý obor.

Pedagogika

- Osobnost a dílo J. A. Komenského. (prof. PhDr. Václav Kovářiček, CSc.)
- Pedagogické směry 20. století a jejich vliv na českou pedagogickou teorii a praxi. (prof. PhDr. Václav Kovářiček, CSc.)
- Celoživotní vzdělávání učitelů ve vyspělých zemích světa. (doc. RnDr. Danuše Nezvalová, CSc., Dr. et PhDr. Libuše Podlahová)
- Kategorie výukových cílů. (doc. PhDr. Zdeněk Kalhous, CSc.)
- Kurikulární tvorba. (doc. RNDr. Danuše Nezvalová, CSc.)
- Teorie a tvorba didaktických testů. (doc. PhDr. Miroslav Chráska, CSc.)

- Problémy humanizace školy. (Dr. et PhDr. Helena Grecmanová)
- Řízení změn ve škole, marketing školy. (doc. PhDr. Otto Obst, CSc.)
- Alternativní školy. (Dr. et PhDr. Helena Grecmanová)
- Pedagogická evaluace. (doc. PhDr. Miroslav Chráska, CSc.)

Speciální pedagogika

- Defektivita, její znaky a prevence. (doc. PhDr. Jaroslav Kysučan, CSc.)
- Speciálně pedagogická diagnostika. (Dr. et PaedDr. Milan Valenta)
- Hlavní etapy vývoje péče o handicapované osoby. (doc. PhDr. Jaroslav Kysučan, CSc.)
- Mentální retardace. (doc. PhDr. Jaroslav Kysučan, CSc.)
- Speciálně pedagogická diagnostika v logopedii. (doc. Dr. et PaedDr. Alžběta Peutelschmiedová)
- Specifické vývojové poruchy učení a současné přístupy k jejich terapii. (doc. Dr. et PaedDr. Alžběta Peutelschmiedová)
- Patologie sluchového analyzátoru. (Dr. Eva Souralová)
- Historický vývoj koncepcí výuky neslyšících. (Dr. Eva Souralová)
- Tyfлотechnika a její současné vývojové trendy. (PaedDr. Libuše Ludíková, CSc.)
- Etiologie, symptomatologie, terapie a prevence drogových závislostí. (Dr. et PaedDr. Olga Krejčířová)

Tímto záměrem oborová rada sleduje u doktorandů docílit v průběhu studia hlubokých odborných znalostí u pedagogických (speciálně pedagogických) kategorií, které jsou v okruhu jejich odborného zájmu. Očekáváme, že v budoucnosti jejich odbornovědecká činnost se především bude ubírat těmito cestami.

V průběhu studia je povinností doktoranda:

1. Publikovat nejméně pět prací v odborných pedagogických (speciálně pedagogických) časopisech, sbornících apod. označených mezinárodním kódem.
2. Aktivně vystoupit na třech mezinárodních konferencích, z toho nejméně jednou v zahraničí.
3. Zpracovat tři recenze aktuálních odborně pedagogických (speciálně pedagogických) publikací.

Rozsah disertační práce závisí na jejím zaměření, přičemž se hodnotí především její přínos. Neměl by však být menší než 150 normalizovaných stran. Obhajoba disertační práce se koná před komisí a je veřejně přístupná.

Rigorózní zkouškou má doktorand prokázat odborné teoretické znalosti ve zvoleném studijním oboru, znalost základních metod teoretické práce, způsobilost osvojovat si nové poznatky vědy, hodnotit je a tvůrčím způsobem používat. Podmínkou pro přijetí k rigorózní zkoušce je splnění všech studijních povinností doktoranda včetně odevzdání disertační práce v termínu. Okruhy k rigorózní zkoušce jsou stanoveny pěti výběrovými okruhy. Při rigorózní zkoušce si doktorand vylosuje okruh, který bude základním předmětem vědecké rozpravy.

Postgraduální doktorandské studium se uskutečňuje podle individuálního studijního plánu, který do jednoho měsíce po zahájení studia sestavuje po dohodě se studentem školitel. Schvaluje jej oborová rada. Individuální studijní plán má dvě části: část studijní a část zaměřenou na zpracování disertační práce. Během každého studijního roku jsou organizována dvě soustředění. Jejich náplní jsou specializované přednášky a semináře spojené s aktivní účastí přítomných. Přednášky a semináře, které vedou členové katedry pedagogiky a přizvaní externí odborníci, jsou zaměřovány k prohlubování jednotlivých předmětů i výběrových disciplín a studenti jsou na nich seznamováni s aktuálními problémy pedagogiky.

Délka doktorandského studia, která se řídí Pokynem ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR k postgraduálnímu studiu (ze dne 4. července 1991), se obvykle pohybuje v rozmezích od tří do pěti let v závislosti na rozsahu vědecké práce a formě studia. Studium je možné přerušit. Maximální doba trvání postgraduálního doktorandského studia včetně jeho přerušení je sedm let.

Doporučený harmonogram studia

1. ročník

- Poznat informační systémy univerzity a fakulty, organizaci vědecké práce na univerzitě a fakultě.
- Shromažďovat informace k tématům zkoušek a disertační práce, vytvářet si potřebnou databázi (trvalý úkol).

- Ovládnout práci na PC podle stanovených požadavků.
- Participovat na vědeckovýzkumné činnosti - granty (trvalý úkol).
- Zkouška z cizího jazyka.
- Zkouška z metodologie pedagogiky.
- Zkouška z filozofie výchovy a vzdělávání.
- Obhajoba studie k tématu disertační práce.
- Recenze aktuální pedagogické publikace.

2. ročník

- Publikace stati v odborném pedagogickém tisku (3x).
- Recenze aktuální pedagogické publikace.
- Účast na odborné konferenci (2x).
- Podíl na výuce.
- Zkouška z pedagogické psychologie.
- Zkouška z výběrové disciplíny (3x).

Atestace před komisí jmenovanou oborovou radou.

3. ročník

- Recenze aktuálního pedagogického díla.
- Publikace stati v odborném tisku (2x).
- Účast na odborné konferenci (zahraniční).
- Podíl na výuce.
- Zkouška z výběrové disciplíny (2x).
- Rigorózní zkouška.
- Obhajoba disertační práce.

Inovaci učebního plánu doktorandského studia bylo především docíleno:

- rozšíření kategorií studijních disciplín,
- dosažení proporcionální vyváženosti mezi jednotlivými kategoriemi studijních disciplín, mezi předměty odborného základu a výběrovými disciplínami,
- zvýšení potenciální flexibility strukturního uspořádání učebního plánu, podmíněné vstupním profilem účastníků studia, úrovní jejich autodidaktických schopností, jejich odborně specializačními aspiracemi a v neposlední řadě i výběrem tematického zaměření disertační práce,
- aktualizace jednotlivých disciplín učebního plánu s vyznačením interdisciplinárních vazeb, integračních a koordinačních tendencí, kontrolních požadavků (četba odborných textů, písemné práce, zkoušky), odborné knižní a časopisecké literatury a dalších pramenů,

- upřesnění dalších povinností doktoranda (publikování článků, recenze odborně pedagogických publikací, aktivní účast na konferencích) a vypracování doporučeného harmonogramu studia. (Pro účastníky interního studia se předpokládá stanovení průběhových etap studia s doporučením obsahu jednotlivých kroků.)

Externí studující si vypracují program přiměřena ke svým možnostem na více let (maximálně na 5 let).

Studium řídí ustavená oborová řada, která při organizaci studia, vedení disertačních prací a konzultacích kooperuje především s Pedagogickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně a s Ústavem pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Její jednání se uskutečňují pravidelně dvakrát do roka.

Závěrem stručnou rekapitulaci. V současnosti v oboru pedagogika studuje 25 doktorandů, 8 studium ukončilo; v oboru speciální pedagogika 19 studentů a 5 ukončilo. Tři absolventi se habilitovali a 4 se na habilitaci připravují. Na základě renovovaných požadavků zvyšuje se jejich publikační činnost, prezentace na odborných konferencích a zapojování do grantových řešitelských týmů.

Literatura:

Pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Praha dne 4. července 1991,

č.j.: 19.736/91-302.

Průcha, J.: K pojetí výuky pedagogiky v doktorandském studiu na PdF UK.

Praha, Pedagogická fakulta UK 1996.